

APOŠTOLSKÝ LIST
TOTUM AMORIS EST
SVATÉHO OTCE FRANTIŠKA
U PŘÍLEŽITOSTI ČTYŘSTÉHO VÝROČÍ
ÚMRTÍ SV. FRANTIŠKA SALESKÉHO

„Všechno náleží lásce.“¹ Do těchto slov můžeme shrnout duchovní odkaz Františka Saleského, který zemřel před čtyřmi stoletími, 28. prosince 1622, v Lyonu. Bylo mu něco přes padesát let a již dvacet let byl ženevským biskupem a knížetem „v exilu“. Do Lyonu dorazil po své poslední diplomatické misii. Savojský vévoda ho požádal, aby doprovodil kardinála Mořice Savojského do Avignonu. Společně měli vzdát hold mladému králi Ludvíku XIII., který se po vítězném vojenském tažení na jih Francie vracel údolím Rhône do Paříže. Unavený a s podlomeným zdravím se František vydal na cestu veden ryze duchem služby. „Kdyby pro jejich službu nebylo tak velmi užitečné, abych se vydal na tuto cestu, měl bych jistě mnoho dobrých a rozumných důvodů, abych se jí zprostil; jdeli však o jejich službu, ať už mrtvý, nebo živý, nebudu ustupovat, ale půjdu, nebo se nechám táhnout.“² Takovou měl povahu. Když konečně dorazil do Lyonu, ubytoval se v klášteře sester Navštívení Panny Marie, v domě zahradníka, aby nebyl na obtíž a zároveň se mohl volněji setkávat s každým, kdo si to přál.

Již dlouho byl rozčarován „pomíjivou slávou dvora“³, a tak i své poslední dny trávil vykonáváním pastýřské služby při řadě schůzek – zpovědí, rozhovorů, přednášek, kázání a samozřejmě psaním dopisů duchovního přátelství. Hluboký důvod tohoto Bohem naplněného způsobu života se mu postupem času stával stále jasnějším a formuloval jej jednoduše a přesně ve svém slavném *Pojednání o lásce k Bohu*: „Jakmile člověk myslí na Boha jen trochu pozorně, cítí jeho srdce jisté oblažující vzrušení, které svědčí o tom, že Bůh je Bohem lidského srdce.“⁴ Tato slova jsou syntézou jeho myšlenek. Zkušenost s Bohem je vlastní lidskému srdci. Nejedná se o mentální konstrukt, spíše o poznání plné úžasu a vděčnosti plynoucí z Božího zjevení. V srdci a skrze srdce dochází k jemnému, intenzivnímu a sjednocujícímu procesu, díky němuž člověk poznává Boha a zároveň sám sebe, svůj původ, hloubku a své naplnění v povolání k lásce. Zjišťuje, že víra není slepý pohyb, ale především postoj srdce. Člověk se skrze ni svěruje pravdě, která se jeho svědomí jeví jako „libý pocit“ schopný vzbudit odpovídající a nezcizitelnou dobrou vůli vůči každé stvořené skutečnosti, jak s oblibou říkal.

V tomto světle můžeme pochopit, že pro svatého Františka Saleského nebylo lepšího místa, kde by mohl najít Boha a pomoci ho najít druhým, než v srdcích žen a mužů své doby. Naučil se to již od raného mládí, když pečlivě pozoroval sám sebe a zkoumal lidská srdce.

Františkovo hluboké vnímání Boží přítomnosti v každodenním životě bylo patrné i v posledních dnech v Lyonu. Svěřil se sestřím Navštívení Panny Marie, jak si přál, aby na něj vzpomínaly: „Vše jsem shrnul do těchto pár slov, když jsem vám řekl, abyste nic neodmítali ani po ničem netoužili. Víc vám nemám co říci.“⁵ Nešlo však o cvičení v prostém voluntarismu, „vůle bez

¹ SV. FRANTIŠEK SALESKÝ, *Pojednání o lásce k Bohu*, Olomouc 2003, Předmluva, 6.

² Id., *Lett. 2103: A Monsieur Sylvestre de Saluces de la Mente, Abbé d'Hautecombe* (3. listopadu 1622), in *Oeuvres de Saint François de Sales*, XXVI, Annecy 1932, 490-491.

³ Id., *Lett. 1961: À une dame* (19. prosince 1622), in *Œuvres de Saint François de Sales XX (Lettres, X: 1621-1622)*, Annecy 1918, 395.

⁴ Id., *Pojednání o lásce k Bohu*, Olomouc 2003, 59.

⁵ Id. *Entretiens spirituels*, Dernier entretien [21]: ed. Ravier – Devos, Paris 1969, 1319.

pokory“⁶, o to nenápadné pokušení na cestě ke svatosti, které ji zaměňuje s ospravedlňováním vlastními silami, s adorací lidské vůle a vlastních schopností, což „se projevuje egocentrickým a elitářským zalíbením v sobě, v němž chybí skutečná láska“.⁷ Ještě méně šlo o obyčejný kvietismus, pasivní odevzdanost bez citů doktríně bez těla a dějin.⁸ Spíše pramenilo z rozjímání samotného života vtěleného Syna. Bylo 26. prosince a světec promluvil k sestřám uprostřed vánočního tajemství: „Vidíte Ježíška v jeslích? Přijímá všechny útrapy doby, chlad a všechno, co jeho Otec dopustí. Neodmítá drobné útěchy od své matky a není psáno, že by někdy vztáhl ruce k prsu své matky, nýbrž všechno přenechal její péči a prozíravosti. Tak i my nemáme po ničem toužit ani nic odmítat, snášet všechno, co nám Bůh posílá, zimu i útrapy doby.“⁹ Jeho pozornost věnovaná uznání péče o to, co je lidské, jako něčeho nezbytného, je dojemná. Ve škole vtělení se tedy naučil číst dějiny a s důvěrou v ně žít.

Kritérium lásky

Na základě své zkušenosti poznal, že touha je kořenem veškerého pravého duchovního života a zároveň místem jeho falšování. Proto, čerpaje z duchovní tradice, která ho předcházela, pochopil, jak je důležité neustále prověřovat touhu prostřednictvím stálého rozlišování. Konečným kritériem jeho hodnocení byla láska. V již zmíněné poslední řeči v Lyonu na svátek sv. Štěpána, dva dny před svou smrtí, řekl: „Láska dává našim skutkům dokonalost. Řeknu vám ještě mnohem víc. Vezměte si člověka, který s uncí lásky trpí mučednickou smrtí pro Boha. Takový si zaslouží mnoho, protože nemohl dát nic většího než svůj vlastní život. Avšak jiný člověk, který utrpěl jen škrábnutí se dvěma uncemi lásky, bude mít mnohem větší zásluhy, neboť právě dobrotivost a láska dávají hodnotu našim skutkům.“¹⁰

S překvapivou konkrétností pokračoval v osvětlování obtížného vztahu mezi kontemplací a činností: „Víte nebo byste měli vědět, že kontempace je sama o sobě lepší než činnost a aktivní život, ale pokud v aktivním životě člověk nachází větší spojení [s Bohem], pak je tento lepší. Jestliže sestra, která je v kuchyni a stará se o pánev na ohni, má více lásky a dobrotivosti než jiná, hmotný oheň ji nebude brzdit, ale pomůže jí, aby byla Bohu milejší. Často se stává, že se člověk spojí s Bohem v činnosti i v samotě. Nakonec se vždy vracím k otázce, kde lze najít větší lásku.“¹¹ To je ta pravá otázka, která překonává jakoukoli zbytečnou strnulost nebo uzavření se do sebe: ptát se sám sebe v každém okamžiku, při každé volbě, v každé životní situaci, kde lze nalézt největší lásku. Ne náhodou sv. Jan Pavel II. nazval svatého Františka Saleského „Učitelem božské lásky“¹² nejen proto, že na toto téma napsal významný traktát, ale především proto, že byl svědkem této lásky. Na druhou stranu nelze jeho spisy považovat za teorii sepsanou u psacího stolu, vzdálenou starostem běžného člověka. Jeho učení ve skutečnosti vycházelo z pozorného naslouchání zkušenostem. To, co žil a četl s vnímavostí osvícenou Duchem Svatým, pouze přetvářel v učení ve svém jedinečném a novátorském pastoračním působení. Shrnutí tohoto přístupu najdeme v předmluvě k samotnému *Pojednání o lásce k Bohu*: „Všechno náleží lásce, všechno spočívá v lásce, všechno je pro lásku a všechno je z lásky v Církvi svaté.“¹³

⁶ Apoštolská exhortace *Gaudete et exsultate* (19. března 2018), 49: AAS 110 (2018), 1124.

⁷ *Ibid.*, 57: AAS 110 (2018), 1127.

⁸ Srov. *ibid.*, 37-39: AAS 110 (2018), 1121-1122.

⁹ SV. FRANTIŠEK SALESKÝ, *Entretiens spirituels*, Dernier entretien [21]: ed. Ravier – Devos, Paris 1969, 1319.

¹⁰ *Ibid.*, 1308.

¹¹ *Ibid.*

¹² JAN PAVEL II., *Dopis Mons. Yves Boivineauovi, biskupovi Annecy, u příležitosti 400. výročí biskupského svěcení sv. Františka Saleského*, 23. listopadu 2002, 3: *Insegnamenti* XXV/2 (2002), 767.

¹³ SV. FRANTIŠEK SALESKÝ, *Pojednání o lásce k Bohu*, Olomouc 2003, Předmluva, 6.

Období rané formace: dobrodružství poznávání sebe sama v Bohu

Narodil se 21. srpna 1567 na zámku Sales, poblíž Thorensu, Françoisovi de Nouvelles, pánu z Boisy, a Françoise de Sionnaz. „Žil na přelomu 16. a 17. století a snoubí se v něm to nejlepší z nauky a kulturních výtvarků končícího století, pojí se v něm odkaz renesančního humanismu a směřování k absolutnu, jež je vlastní mystickým proudům.“¹⁴

Po počátečním vzdělání, které získal nejprve v koleji v La Roche-sur-Foron a poté v koleji v Annecy, odešel do Paříže, do nově založené jezuitské koleje Clermont. V hlavním městě Francouzského království, zpuštěném náboženskými válkami, prožil v krátké době dvě po sobě jdoucí vnitřní krize, které nesmazatelně poznamenaly jeho život. Vroucí modlitba v kostele Saint-Étienne-des-Grès před pařížskou Černou Madonou zažehla v jeho srdci uprostřed temnoty plamen, který v něm zůstal navždy živý jako klíč k pochopení jeho vlastní zkušenosti i zkušenosti druhých. „Pane, který máš vše ve svých rukou a jehož cesty jsou spravedlnost a pravda, ať se děje cokoli, [...] budu tě milovat, Pane [...], budu tě milovat zde, můj Bože, a vždy budu doufat ve tvé milosrdenství a budu ti vždy vzdávat chválu. [...] Pane Ježíši, ty budeš vždy mou nadějí a mou spásou v zemi živých.“¹⁵

To si zapsal do svého deníku a znovu našel pokoj. Zkušenost této krize s jejími úzkostmi a otázkami pro něj zůstane navždy poučením a poskytne mu jedinečný přístup k tajemství vztahu Boha s člověkem. Pomůže mu naslouchat životním osudům druhých a s vytríbeným duchem rozlišování rozpoznat vnitřní postoj, který spojuje myšlení s citem, rozum s náklonností a který pojmenoval „Boha lidského srdce“. Tímto způsobem se František nevystavil nebezpečí, že by své osobní zkušenosti přisuzoval teoretickou hodnotu a absolutizoval ji, ale naučil se něčemu mimořádnému, plodu milosti, a to číst v Bohu své zkušenosti i zkušenosti druhých.

Ačkoli nikdy nechtěl vypracovat žádný teologický systém, jeho úvahy o duchovním životě měly mimořádnou teologickou hodnotu. Objevují se v nich základní rysy teologické praxe, jejíž dva podstatné rozměry nesmí být nikdy zapomenuty. Prvním je právě *duchovní život*, protože v pokorné a vytrvalé modlitbě, v otevřenosti Duchu Svatému, se člověk může snažit pochopit a vyjádřit Boží slovo. Teologem se člověk stává v tavicím kelímku modlitby. Druhým rozměrem je *církevní život*: cítit v církvi a s církví. Také teologie trpěla individualistickou kulturou, ale křesťanský teolog rozvíjí své myšlení ponořen do společenství a láme v něm chléb Slova.¹⁶ Úvahy Františka Saleského na okraji tehdejších učených disputací, ačkoli je respektuje, vychází právě z těchto dvou základních rysů.

Objevení nového světa

Po dokončení humanitních studií pokračoval ve studiu práv na univerzitě v Padově. Po návratu do Annecy se navzdory otcovu odporu rozhodl, kterým směrem se bude ubírat jeho život. Na kněze byl vysvěcen 18. prosince 1593 a počátkem září následujícího roku byl na pozvání biskupa Clauda de Granier povolán na obtížnou misi v Chablais, území patřící do diecéze Annecy, kalvínského vyznání, které znovu přešlo, ve spleťtém labyrintu válek a mírových smluv, do správy Savojského vévodství. Byly to intenzivní a dramatické roky. Zde v sobě objevil nadání zprostředkovatele a muže dialogu, ale také jistou tvrdou neústupnost, která mu později dala podnět k přemýšlení. Projevil se také jako vynálezce originálních a odvážných pastýřských praktik, jako byly proslulé „letáky“, které byly všude vyvěšovány a dokonce podstrkovány pod dveře domů.

¹⁴ BENEDIKT XVI., *Katecheze*, 2. března 2011: *Insegnamenti*, VII/1 (2011), 270.

¹⁵ SV. FRANTIŠEK SALESKÝ, *Fragments d'écrits intimes*, 3: *Acte d'abandon heroïque*, in *Œuvres de Saint François de Sales XXII (Opuscles, I)*, Annecy 1925, 41.

¹⁶ Srov. *Promluva ke členům Mezinárodní teologické komise* (19. listopadu 2019): *L'Osservatore Romano*, 30. listopadu 2019, p. 8.

V roce 1602 se vrátil do Paříže, aby zde jménem samotného Graniera a na základě přesných pokynů Apoštolského stolce vykonal delikátní diplomatickou misií, která následovala po další změně politicko-náboženského uspořádání na území Ženevské diecéze. Navzdory dobré vůli francouzského krále byla misie neúspěšná. Sám napsal papeži Klementu VIII.: „Po celých devíti měsících jsem byl nucen vrátit se zpět, aniž bych téměř cokoli dokázal.“¹⁷ Přesto se tato misie ukázala pro něj i pro církvev jako nečekaně bohatá z lidského, kulturního i náboženského hlediska. Ve volném čase, který mu diplomatická jednání poskytovala, František kázal v přítomnosti krále a francouzského dvora, navazoval důležité vztahy a především se zcela ponořil do úžasného duchovního a kulturního jara moderního hlavního města království.

Všechno se tam změnilo a ještě nadále měnilo. Sám se nechal zasáhnout a zpochybnit velkými problémy světa a novým způsobem pohledu na ně, překvapivou poptávkou po spiritualitě, která se objevila, a novými otázkami, které vyvolala. Zkrátka, vnímal skutečně „epochální změnu“, na kterou bylo nutné reagovat starými i novými formami jazyka. Jistě to nebylo poprvé, co se setkal s horlivými křesťany, ale bylo to něco jiného. Už to nebyla Paříž zpustošená náboženskými válkami, kterou viděl v době svých studií, ani nelítostný boj, který se odehrával na území Chablais. Byla to nečekaná skutečnost – zástup „svatých, opravdových svatých, početný a všude“.¹⁸ Byli to muži a ženy, vzdělaní, profesoři ze Sorbonny, představitelé institucí, knížata a kněžny, sluhové a služky, řeholníci a řeholnice. Rozmanitý svět žíznicí po Bohu.

Setkání s těmito lidmi a vyslechnutí jejich otázek bylo jednou z nejdůležitějších okolností Prozřetelnosti v jeho životě. Zdánlivě zbytečné a neúspěšné dny se tak proměnily v jedinečnou školu čtení dobových nálad, aniž by je zlehčoval. Obratný a neúnavný polemik se v něm díky milosti proměnil ve skvělého vykladače své doby a mimořádného duchovního vůdce. Jeho pastorační působení, velká díla (*Úvod do zbožného života, Pojednání o lásce k Bohu*), tisíce dopisů duchovního přátelství, které posílal jak za zdi klášterů, tak i mimo ně, řeholníkům a řeholnicím, mužům a ženám u dvora i prostým lidem, setkání s Janou Františkou de Chantal i samotné založení řádu Navštívení Panny Marie v roce 1610, by byly bez této vnitřní změny nepochopitelné. Evangelium a kultura tak našly plodnou syntézu, z níž vzešla intuice autentické metody, zralé a připravené přinést trvalé a slibné plody.

V jednom z prvních dopisů duchovního vedení a přátelství, který František Saleský poslal jedné z komunit, jež navštívil v Paříži, hovoří, i když s pokorou, o „své vlastní metodě“, která se liší od ostatních, a to s cílem dosáhnout skutečné reformy. O metodě, která se zřídka přísnoští a plně se spoléhá na důstojnost a schopnosti zbožné duše navzdory jejím slabostem: „Mám pochybnosti, že vaší reformě může bránit i jiná překážka: možná ti, kdo vám ji uložili, zacházeli s ránou příliš tvrdě. [...] Chválím jejich metodu, i když ji nehodlám používat, zvláště vůči vznešeným a vzdělaným duším, jako jsou ty vaše. Mám za to, že je lepší jim zlo jednoduše ukázat a dát jim do ruky skalpel, aby si mohli sami provést potřebný řez. Ale nezanedbávejte kvůli tomu reformu, kterou potřebujete.“¹⁹ V těchto slovech se zračí onen pohled, který proslavil salesiánský optimismus a který zanechal trvalou stopu v dějinách spirituality a umožnil další rozkvět, jako v případě Dona Boska o dvě století později.

¹⁷ SV. FRANTIŠEK SALESKÝ, *Lett.* 165: *À Sa Sainteté Clément VIII* (konec října 1602) in *Œuvres de Saint François de Sales XII (Lettres, II: 1599-1604)*, Annecy 1902, 128.

¹⁸ H. BREMOND, *L'humanisme dévôt: 1580-1660*, in *Histoire littéraire du sentiment religieux en France: depuis la fin des guerres de religion jusqu'à nos jours, I*, Jérôme Millon, Grenoble 2006, 131.

¹⁹ SV. FRANTIŠEK SALESKÝ, *Lett.* 168: *Aux religieuses du monastère des „Filles-Dieu“* (22. listopadu 1602), in *Œuvres de Saint François de Sales, XII (Lettres, II: 1599-1604)*, Annecy 1902, 105.

Po návratu do Annecy byl 8. prosince téhož roku 1602 vysvěcen na biskupa. Vliv jeho biskupské služby v tehdejší Evropě a v následujících staletích se zdá být obrovský. „Je apoštolem, kazatelem, spisovatelem, mužem činu i modlitby, angažuje se v uskutečňování ideálů Tridentského koncilu, zapojuje se do polemik a dialogu s protestanty, přičemž stále více zakouší, že kromě nezbytné teologické konfrontace jsou účinnější osobní vztahy a láska. Je pověřován diplomatickými misemi na evropské úrovni a společenskými úkoly zprostředkování a smíření.“²⁰ Především je však vykladačem měnící se doby a průvodcem duší v době, která novým způsobem žíznila po Bohu.

Láska činí vše pro své děti

V letech 1620 – 1621, tedy na sklonku svého života, František adresoval jednomu knězi své diecéze slova, která osvětlují jeho vizi doby. Povzbuzoval ho, aby se věnoval psaní původních textů, které by dokázaly zohlednit nové otázky, a vycítil jejich nezbytnost. „Musím vám říci, že poznání, které denně získávám o náladách světa, mě vede k tomu, že si vroucně přeji, aby božská dobrota inspirovala některého ze svých služebníků k psaní podle vkusu tohoto ubohého světa.“²¹ Důvod k tomuto povzbuzení spatřoval ve své vlastní vizi doby: „Svět se stává tak choulostivým, že se ho za chvíli nikdo neodvážá dotýkat jinak než sametovými rukavicemi a jeho rány léčit jinak než cibulovými náplastmi, ale co na tom záleží, když budou lidé uzdraveni a nakonec spaseni? Naše královna, láska, dělá vše pro své děti.“²² Nebylo to nic samozřejmého, a už vůbec ne definitivní vzdání se porážce. Byla to spíše intuice změny v jednání a zcela evangelijní požadavek pochopit, jak ji žít.

Stejně poznání ostatně dozrálo a projevilo se při uvedení *Pojednání o lásce k Bohu*. V *Předmluvě* čteme: „Přirozeně jsem bral ohled na duchovní rozpoložení naší doby. Musel jsem to učinit; je totiž velice důležité vědět, v jaké době člověk píše.“²³ Poté požádal čtenáře o shovívavost: „Shledáš-li sloh tohoto spisu odlišným od slohu *Filothey* a napadne-li tě, že oba spisy se liší od způsobu, jakým je napsána *Obrana vlajky kříže*, pamatuj, že za devatenáct let se člověk mnohem naučí i odnaučí, že řeč války je jiná než řeč míru, a že se mluví jinak se začátečníky než se staršími druhy.“²⁴ Kde ale tváří v tvář této změně začít? Ne daleko od dějin Božího vztahu k člověku. Z toho vyplývá i hlavní záměr jeho *Pojednání*: „Myslel jsem jenom na to, abych jednoduše a prostě, nestrojeně a nelíčeně popsal dějiny vzniku, pokroku a dokonání božské lásky, jejích skutků, vlastností, předností a vznešenosti.“²⁵

Otázky změny doby

U příležitosti čtyřstého výročí úmrtí svatého Františka Saleského jsem se zamýšlel nad jeho odkazem pro naši dobu a velmi inspirující se mi jeví jeho pružnost a schopnost vize. Zčásti je to Boží dar, zčásti za to vděčí své povaze, ale také díky houževnatému pěstování zkušeností jasně vnímal měnící se dobu. Sám by si nikdy nepomyslel, že se mu naskytne taková příležitost k hlásání evangelia. Slovo, které miloval již od mládí, bylo schopné prorazit, otevřít nové a nepředvídatelné horizonty ve světě, který procházel rychlými změnami.

A právě to nás čeká jako zásadní úkol i pro naši změnu doby: církvev, která se neodvolává pouze na sebe, je oproštěna od veškeré světskosti, ale je schopna obývat svět, sdílet životy lidí, kráčet

²⁰ BENEDIKT XVI., *Katecheze*, 2. března 2011: *Insegnamenti*, VII/1 (2011), 272.

²¹ SV. FRANTIŠEK SALESKÝ, *Lett.* 1869: *À M. Pierre Jay* (1620 nebo 1621), in *Œuvres de Saint François de Sales, XX (Lettres, X: 1621-1622)*, Annecy 1918, 219.

²² *Ibid.*

²³ *Id.*, *Pojednání o lásce k Bohu*, Olomouc 2003, Předmluva, 9.

²⁴ *Ibid.*, 16.

²⁵ *Ibid.*, 8.

spolu s nimi, naslouchat jim a přijímat je.²⁶ Toho dosáhl František Saleský, který díky Boží milosti dokázal chápat svou dobu. Proto nás vyzývá, abychom se přestali přehnaně zabývat sami sebou, strukturami, společenským obrazem a spíše se ptali, jaké jsou konkrétní potřeby a duchovní očekávání našeho lidu.²⁷ Proto je i pro dnešní dobu důležité znovu si připomenout některá z jeho zásadních rozhodnutí, abychom změnu pojali s evangelijní moudrostí.

Vánek a křídla

Prvním z těchto rozhodnutí bylo nově interpretovat a nabídnout každému člověku v jeho konkrétním stavu šťastný vztah mezi Bohem a člověkem. Vždyť hlavním důvodem a současně cílem *Pojednání* bylo právě ukázat svým současníkům přitažlivost Boží lásky. „Jaká že jsou,“ ptá se, „pouta, jimiž božská prozřetelnost obvykle svazuje lidská srdce?“²⁸ Vycházel sugestivně z textu Ozeáše 11,4²⁹ a popsal tyto obvyklé prostředky jako „pouta lidskosti či lásky a přátelství“. „Jistě nás“, píše, „Bůh k sobě přitahuje nikoli železnými pouty jako nějaké býky nebo buvoly, nýbrž on se o nás uchází a láskyplně nás k sobě láká jemnými a svatými vnuknutími: to jsou ta pouta určená lidskému rodu od časů Adamových a přiměřená povaze lidského srdce, jež je svou přirozeností svobodné.“³⁰ Právě skrze tato pouta Bůh vyvedl svůj lid z otroctví, učil ho kráčet a držel ho za ruku, jako to dělá táta nebo máma se svým dítětem. Tedy žádné vnější donucení, žádná despotická a svévolná síla, žádné násilí. Spíše přesvědčivá forma pozvání, která ponechává svobodu člověka nedotčenou. „Milost“, pokračuje a myslí přitom jistě na mnohé životní příběhy, s nimiž se setkal, „používá svých sil, ale naše srdce přitom k ničemu nepřinucuje, nýbrž je láskyplně přitahuje. Je v ní svatá moc, ale ta nás nechce přemáhat silou, nýbrž chce utvářet naši svobodu nemilující ve svobodu milující. Působí silně, ale zároveň tak mírně, že naše vůle není jejím působením utiskována. Naléhá na nás, ale nepotlačuje svobodu našeho konání, takže my při všem tom jejím silném a mocném působení můžeme s jejím vlivem buď souhlasit, anebo nesouhlasit, jak se nám zlíbí.“³¹

Krátce předtím přiblížil tento vztah na podivuhodném příkladu „apoda“. „Aristoteles mluví o jistých ptáčích, které nazývá *apody*, čili beznohými, jejichž nožky jsou tak krátké a slabé, že jich nemohou používat; je to, jako by je vůbec neměli. Klesnou-li někdy tyto ptáci k zemi, zůstávají tam ležet jako uvěznění a nejsou s to, aby zase vzlétli. Poněvadž nemohou použít svých nohou, nedostanou se sami do vzduchu, dřepí na zemi a zahynou, nepomůže-li jejich bezmocnosti příznivý vítr, který je uchopí a ve svém víru nadnese poněkud vzhůru, jak to dělá i s neživými věcmi. Má-li dostatečnou sílu, pomáhá jim dostat se do potřebné výše, aby mohli mávat křídly, až pak mohou letět sami.“³² Tak je tomu i s člověkem: Bůh ho stvořil, aby létal a plně rozvinul svůj potenciál v povolání k lásce, ale hrozí, že spadne-li na zem a nebude chtít znovu otevřít svá křídla vánku Ducha Svatého, stane se neschopným letu.

Zde je tedy „forma“, kterou je Boží milost určena lidstvu: vzácná a velmi lidská pouta Adamova. Boží moc nikdy nepřestává být naprosto schopna obnovit let, a přesto jeho mírnost zajišťuje, aby svoboda souhlasu nebyla porušena nebo zbytečná. Záleží na člověku, zda se zvedne, nebo ne. I když se ho milost dotkla, když se probudil, nechce, aby člověk vstal, aniž by s tím souhlasil.

²⁶ Srov. *Promluva k biskupům, kněžím, řeholníkům, seminaristům a katechetům*, Bratislava, 13. září 2021: *L'Osservatore Romano*, 13. září 2021, str. 11-12.

²⁷ Srov. *ibid.*

²⁸ SV. FRANTIŠEK SALESKÝ, *Pojednání o lásce k Bohu*, Olomouc 2003, 102.

²⁹ „Pouty laskavosti jsem je táhl, provazy lásky; byl jsem k nim jako ti, kdo zdvihají dítě ke svým tvářím, a skláněl jsem se k němu, abych mu dal najíst.“ (Český liturgický překlad Bible, pozn. překl.).

³⁰ SV. FRANTIŠEK SALESKÝ, *Pojednání o lásce k Bohu*, Olomouc 2003, 103.

³¹ *Ibid.*, 103.

³² *Ibid.*, 93-94.

Takto se dostává ke své závěrečné úvaze: „Tak, Theotime, podněty Boží milosti nás předcházejí a jsou patrné dříve, než na ně můžeme pomyslet; avšak jestliže jsme již pocítili jejich přítomnost v našich srdcích, pak záleží na nás, zda jim dáme svůj souhlas, budeme s nimi spolupůsobit a uposlechneme je, anebo zda svůj souhlas odepřeme a odmítneme je. Bez našeho přičinění se stávají patrnými, ale našeho svolení dosahují jedině s naším přičiněním.“³³ Ve vztahu s Bohem jde tedy vždy o zkušenost bezplatnosti, která svědčí o hloubce Otcovy lásky.

Tato milost však nikdy nečiní člověka pasivním. Vede nás k pochopení, že nás radikálně předchází Boží láska a že jeho první dar spočívá právě v přijetí sebe sama z této lásky. Každý má však spolupracovat na svém naplnění a s důvěrou roztáhnout křídla vstříc Božímu vánku. Zde vidíme důležitý aspekt našeho lidského povolání: „Úkol, který Bůh svěřuje Adamovi a Evě v Knize Genesis, je být plodnými. Lidstvo dostalo za úkol měnit, budovat a ovládnout stvoření, což je pozitivní úkol, který znamená tvořit z něj a s ním. Budoucnost tedy nezávisí na neviditelném mechanismu, jehož pasivními diváky jsou lidé. Ne, my jsme hlavními hrdiny, my jsme – troufám si říci – *spolutvůrci*.“³⁴ To František Saleský dobře pochopil a snažil se to předávat ve své službě duchovního vedení.

Pravá zbožnost

Druhým zásadním rozhodnutím bylo zaměřit se na otázku zbožnosti. Stejně jako v dnešní době, i tehdy epochální změna vyvolala řadu otázek. Zejména dva aspekty je třeba pochopit a znovu oživit i dnes. První se týká samotné myšlenky zbožnosti, druhá jejího univerzálního a lidového charakteru. Především chceme uvést, co se rozumí pod pojmem zbožnost, což je první úvaha, kterou najdeme na začátku *Filothey*: „Je především třeba, abys věděla, jak ctnost zbožnosti vypadá. Pravá zbožnost je totiž jen jedna, kdežto nepravých a marných je mnoho; kdybys nevěděla, která je ta pravá, mohla by ses zmýlit a jít za nějakou zbožností nenáležitou a pověrečnou.“³⁵

Vkusně a přitom aktuálně popisuje František Saleský falešnou zbožnost, v níž není těžké se ocitnout, ne bez účinné špetky zdravého humoru: „Ten kdo dodržuje posty, se bude považovat za skutečně zbožného, pokud se postí, i když v srdci bude mít plno zloby; ze samé střídmosti se neodváží omočit jazyk ve víně, ba ani ve vodě, ale do krve bližního jej pomluvou a nactiutrháním ponoří bez okolků. Jiný si bude připadat zbožný proto, že každý den odříká spoustu modliteb, i když třeba potom k lidem v rodině a v okolí mluví protivně, naduté a urážlivě. Další velmi ochotně vybírá z peněženky almužnu pro chudé, ale v srdci nenajde dost laskavosti, aby odpustil nepřátelům. Ještě jiný nepřátelům odpustí, ale aby zaplatil věřitelům, k tomu ho musí donutit soudní moc.“³⁶ Jsou to zjevně neřesti a těžkosti všech dob, dokonce i dneška, uzavírá světec: „Všechny tyto lidi považuje veřejné mínění za zbožné, ale oni nejsou zbožní vůbec.“³⁷

Novost a pravdivost zbožnosti však spočívají jinde, v kořenech pevně spjatých s božským životem v nás. Takto „pravá a živá zbožnost [...] předpokládá lásku k Bohu, ba není nic jiného než opravdová láska k Bohu. Není to láska ledajaká.“³⁸ V jeho horlivé představivosti platí: „Zkrátka, zbožnost není nic jiného než jakási duchovní čilost a živost, jejímž prostřednictvím působí milosrdná láska v nás (nebo my v ní), a to rychle a ochotně.“³⁹ Proto nestojí vedle lásky, ale je jejím projevem

³³ *Ibid.*, 105.

³⁴ FRANTIŠEK, *Ritorniamo a sognare. La strada per un futuro migliore*, Conversazione con Austen Ivereigh, Piemme, Milano 2020, 8.

³⁵ SV. FRANTIŠEK SALESKÝ, *Úvod do zbožného života*, Praha 1990, 17.

³⁶ *Ibid.*

³⁷ *Ibid.*

³⁸ *Ibid.*

³⁹ *Ibid.*, 18.

a zároveň k ní vede. Je jako plamen, ve vztahu k ohni: oživuje jeho intenzitu, aniž by měnil jeho charakter. „Koneckonců křesťanská láska a zbožnost se od sebe neliší o nic víc než plamen od ohně, protože tato láska je duchovní oheň a je-li mocně roznícena, nazývá se zbožností. Zbožnost nepřidává k ohni křesťanské lásky nic kromě plamene, který ji činí pohotovou, ochotnou a příčinnivou nejen v zachovávání Božích přikázání, nýbrž také v plnění nebeských pokynů a vnuknutí.“⁴⁰ Takto chápáná zbožnost v sobě nemá nic abstraktního. Je to spíše způsob života, způsob bytí v konkrétním každodenním životě. Spojuje a objasňuje každodenní maličkosti, jídlo a oděv, práci a volný čas, lásku a plození, plnění profesních povinností, zkrátka osvětluje povolání každého člověka.

Je zde patrný lidový kořen této zbožnosti, který se potvrzuje již od prvních řádků *Filothey*: „Téměř všichni, kdo pojednávali o zbožnosti, měli na zřeteli poučení osob velmi vzdálených styku se světem, nebo aspoň vyučovali takové zbožnosti, jež vede k tomuto naprostému ústraní. Mým úmyslem je poučit lidi, kteří žijí ve městech, v domácnostech, u dvora, a svým postavením jsou nuceni navenek vést společenský život.“⁴¹ Proto se velmi mýlí ti, kdo si myslí, že by zbožnost měla být odsunuta do nějakého chráněného a vyhrazeného prostředí. Spíše je všech a pro všechny, ať jsme kdekoli, a každý ji může praktikovat podle svého povolání. Jak napsal sv. Pavel VI. k čtyřstému výročí narození sv. Františka Saleského: „Svatost není výsadou té či oné třídy, ale všem křesťanům je určena naléhavá výzva: „Příteli, pojď dopředu!“ (Lk 14,10). Všichni jsou vázáni povinností vystoupit na Boží horu, i když ne všichni stejnou cestou. Zbožnost musí jinak projevat šlechtic, jinak řemeslník, jinak číšník, jinak kníže, jinak vdova, jinak mladá žena, jinak nevěsta. A co víc, praxe zbožnosti musí být přizpůsobena silám, práci a povinnostem každého z nich.“⁴² Přejítí světského města, střežení nitra, spojování touhy po dokonalosti s každým životním stavem, nalezení středu, který se neodděluje od světa, ale učí, jak jej obývat, jak si jej vážit, ale také jak si od něj držet správný odstup – to bylo jeho záměrem a nadále to zůstává cenným poučením pro každou ženu a muže naší doby.

To je koncilní téma všeobecného povolání ke svatosti: „Všechny věřící křesťany, vybavené v každém povolání a stavu tolika a tak velikými prostředky spásy, volá Pán – každého jeho vlastní cestou – k dokonalé svatosti, jako je dokonalý sám Otec.“⁴³ „Každého jeho vlastní cestou,“ říká koncil. Není tedy třeba klesat na mysli při pohledu na vzory svatosti, které se jeví jako nedostižné.“⁴⁴ Matka církev nám je nenabízí proto, abychom se je snažili okopírovat, ale proto, aby nás povzbudily na jedinečné a specifické cestě, kterou pro nás Pán připravil. „Záleží na tom, aby každý věřící rozpoznal svoji vlastní cestu a dal vzejít tomu nejlepšímu ze sebe, co do něho zcela osobně vložil Bůh (srov. 1 Kor 12,7).“⁴⁵

Extáze života

To vše vedlo svatého biskupa k tomu, že považoval křesťanský život v jeho celistvosti za „extázi činu a života“⁴⁶. Neměla by se však zaměřovat se snadným únikem nebo stažením se do ústraní, a už vůbec ne se smutnou a šedivou poslušností. Víme, že toto nebezpečí je v životě z víry vždy přítomné. „Někteří křesťané – jak se zdá – žijí ve stylu postní doby bez Velikonoc. [...] Chápu

⁴⁰ *Ibid.*

⁴¹ *Ibid.*, Předmluva, 9.

⁴² Ap. list. *Sabaudiae gemma*, nel IV centenario della nascita di san Francesco di Sales, dottore della Chiesa (29.ledna 1967): AAS 59 (1967), 119, překlad vlastní.

⁴³ II. vatikánský ekumenický koncil, dog. Konst. *Lumen gentium*, 11.

⁴⁴ Apoštolská exhortace *Gaudete et exsultate*, 11: AAS 110 (2018), 1114.

⁴⁵ *Ibid.*

⁴⁶ SV. FRANTIŠEK SALESKÝ, *Pojednání o lásce k Bohu*, Olomouc 2003, 320.

lidi, kteří inklinují ke smutku kvůli vážným těžkostem, které je sužují, avšak postupně je třeba dovolit, aby se začala probouzet radost víry jako tajemná, ale pevná důvěra i uprostřed těch nejhorších protivenství.⁴⁷

Dovolit radosti, aby se probudila, je přesně to, co František Saleský vyjadřuje, když popisuje „extázi činu a života“. Díky ní „žijeme pak nejen životem mravním, spravedlivým a vpravdě křesťanským, nýbrž také životem nadpřirozeným, duchovním, odevzdaným do vůle Boží a extatickým, to znamená životem, který v každém ohledu stojí mimo náš přirozený stav a ještě nad ním“.⁴⁸ Nacházíme se zde v ústřední a nejzářivější části *Pojednání*. Extáze je šťastným přesahem křesťanského života, který se vydává za hranice průměrnosti pouhého dodržování: „Nekrást, nelhat, necizoložit, nepřisahat zbytečně, nevraždit, modlit se k Bohu, milovat a ctít svého otce – to znamená žít podle svého přirozeného rozumu. Avšak vzdát se všeho svého majetku, milovat chudobu, nazývat ji svou krásnou paní a podle toho se vůči ní také chovat, považovat za blaho a štěstí urážky a nadávky, pohrdání, pronásledování a mučednictví, zachovávat dokonalou čistotu – a konečně uprostřed tohoto světa a v této smrtelné schránce vést život neustálého odříkání a sebezáporu, nevšímat si toho, co si myslí a říkají lidé, a plavat proti proudu – to znamená žít už nikoli způsobem lidským, nýbrž nadlidským, to je žít nikoli v nás, nýbrž mimo nás a nad námi. Poněvadž nikdo ovšem nemůže natolik vystoupit ze sebe samého, nepřitáhne-li jej věčný Otec, musí takový život být ustavičnou extází činu.“⁴⁹

Je to život, který navzdory vši vyprahlosti a pokušení uzavřít se do sebe znovuobjevil zdroj radosti. „Velké nebezpečí, které hrozí současnému světu s jeho rozmanitou, leč zatěžující konzumní nabídkou, je individualistický smutek, který prýští ze z pohodlného a lakomého srdce, z chorobného vyhledávání povrchních rozkoší a z otupělého svědomí. Když se vnitřní život uzavře do vlastních zájmů, nezbyvá už prostor pro druhé, nepřicházejí už chudí, Božímu hlasu se nenaslouchá, nezakouší se již radost z jeho lásky a nerodí se nadšení pro konání dobra. Toto konkrétní a trvalé nebezpečí hrozí i věřícím. Mnozí mu podléhají a stávají se rozmrzelými a nespokojenými lidmi bez života.“⁵⁰

K popisu „extáze činu a života“ přidává svatý František nakonec dvě důležitá upřesnění, která jsou určena i naší době. První se týká účinného kritéria pro rozlišování pravdivosti právě tohoto životního stylu, druhé jeho nejhlubšího zdroje. Pokud jde o kritérium rozlišování, uvádí, že taková extáze sice zahrnuje opravdové vystoupení ze sebe sama, ale neznamená to vzdání se života. Je důležité na to nikdy nezapomínat, abychom se vyhnuli nebezpečným odchýlkám. Jinými slovy, kdo si myslí, že se povznáší k Bohu, ale nežije lásku k bližnímu, klame sebe i druhé.

Nacházíme zde stejné kritérium, jaké používal pro rozlišení pravé zbožnosti. „Vidíme-li tedy nějakého člověka, který je v extázi při modlitbě, takže vystupuje nad sebe samého a pozvedá se k Bohu, ale přitom nevede extatický, to znamená Bohu odevzdaný, vyšší život, [...] zvláště trvalou láskou, věř mi, Theotime, pak tyto extáze jsou velice pochybné a nebezpečné.“ Velmi působivý je jeho závěr: „Nad sebou v modlitbě a pod sebou v životě a skutcích, andělsky v rozjímání a zvířecky v počínání [...] to je jistá známka toho, že takové extáze jsou pouhou šalbou a klamem zlého nepřítel.“⁵¹ To je v podstatě totéž, co už Pavel připomenul Korint'ánům ve velepisni lásky: „Kdybych měl víru v nejvyšší míře, takže bych hory přenášel, ale neměl lásku, nejsem nic.

⁴⁷ Apoštolská exhortace *Evangelii gaudium* (24. listopadu 2013), 6: AAS 105 (2013), 1021-1022.

⁴⁸ SV. FRANTIŠEK SALESKÝ, *Pojednání o lásce k Bohu*, Olomouc 2003, 321.

⁴⁹ *Ibid.*, 321.

⁵⁰ Apoštolská exhortace *Evangelii gaudium* (24. listopadu 2013), 2: AAS 105 (2013), 1019-1020.

⁵¹ SV. FRANTIŠEK SALESKÝ, *Pojednání o lásce k Bohu*, Olomouc 2003, 323.

A kdybych rozdal všechno, co mám, a (pro druhého) do ohně skočil, ale neměl lásku, nic mi to neprospěje“ (1 Kor 13,2–3).

Pro sv. Františka Saleského tedy křesťanský život nikdy není bez extáze, a přesto extáze není autentická bez života. Život bez extáze se skutečně může zredukovat na nejasnou poslušnost, na evangelium, které zapomnělo na radost. Na druhou stranu se extáze bez života snadno vystavuje iluzi a klamu Zlého. Velké polarity křesťanského života se nemohou vyřešit navzájem. Naopak, jedna udržuje druhou v její autenticitě. Pravda se tedy neobejde bez spravedlnosti, spokojenost bez odpovědnosti, spontánnost bez zákona a naopak.

Pokud jde o hluboký zdroj této extáze, moudře ji spojuje s láskou zjevenou vtěleným Synem. Jestliže na jedné straně platí, že „lásku je první skutečností a prapříčinou našeho zbožného a duchovního života, skrze ni žijeme, cítíme a chceme“, a na druhé straně „naš duchovní život je takový, jaká jsou naše hnutí mysli (čili afekty)“, je zřejmé, že „srdce bez citu nemá lásku“, stejně jako „není milujícího srdce bez afektů“.⁵² Zdrojem této lásky přitahující srdce je však život Ježíše Krista: „Nic nepobízí srdce člověka víc než láska“ a vrcholem toho pobízení je, že „Ježíš Kristus za nás zemřel a svou smrtí nám daroval život. My pak žijeme jen proto, že on zemřel za nás, pro nás a v nás.“⁵³

Tento výrok je dojemný, protože odhaluje nejen osvícenou a nesamozřejmou vizi vztahu mezi Bohem a člověkem, ale také blízké citové pouto, které spojovalo svatého biskupa s Pánem Ježíšem. Pravda o extázi života a činu není všeobecná, ale projevuje se podle formy Kristovy lásky, která vrcholí na kříži. Tato láska existenci neruší, ale dodává jí mimořádný lesk.

Proto svatý František Saleský používá krásný obraz, když popisuje Kalvárii jako „horu milujících“.⁵⁴ Tam a pouze tam si uvědomíme, že „nemůžeme mít život bez lásky, ani lásku bez smrti Vykupitelovy. Ostatně všechno je buď věčná smrt, anebo věčná láska, a celá křesťanská moudrost spočívá v tom, abychom si mezi oběma dobře zvolili“.⁵⁵ Svě *Pojednání* tak může uzavřít odkazem na závěr rozpravy svatého Augustina o lásce: „Co je věrnějšího nežli láska? Věrná nikoli světu pomíjivému, ale věčnosti. V přítomném životě snáší vše, protože věří všemu o budoucím životě: snáší vše, co je nám dáno snášet zde, protože doufá ve vše, co je jí zaslíbeno. Je správné, že nikdy nekončí. Proto se cvičte v lásce a přinášejte, svatě o ní rozjímající, plody spravedlnosti. A pokud najdete další věci ke chvále, které jsem vám nyní neřekl, ať je to vidět na vašem způsobu života.“⁵⁶

Právě to číší ze života svatého biskupa z Annecy a je to znovu určeno každému z nás. Kéž nám u příležitosti čtyřstého výročí jeho narození pro nebe pomůže zbožně na něj vzpomínat a na jeho přímluvu ať Pán vylije hojné dary Ducha na cestě svatého a věrného Božího lidu.

Řím, sv. Jan v Lateránu 28. prosince 2022.

FRANTIŠEK

⁵² *Ibid.*, 322.

⁵³ *Ibid.*, 326.

⁵⁴ *Ibid.*, 584.

⁵⁵ *Ibid.*

⁵⁶ AGOSTINO DI IPPONA, *Discorsi*, 350, 3, Città Nuova, Roma 1989.